

slo/context vo

Over een doordacht curriculum voor voortgezet onderwijs / nummer 20 / januari 2021

NIEUWE KERNDOELEN (VS)O

Ook kijken naar de
aansluiting tussen het (v)so
en het reguliere onderwijs.

Nieuwe leerweg vmbo

Handreiking schooladvisering:
soepele overgang po/vo

De curriculumspecialist
in de school

/ Hoe toets jij Bewegen, sport en maatschappij?

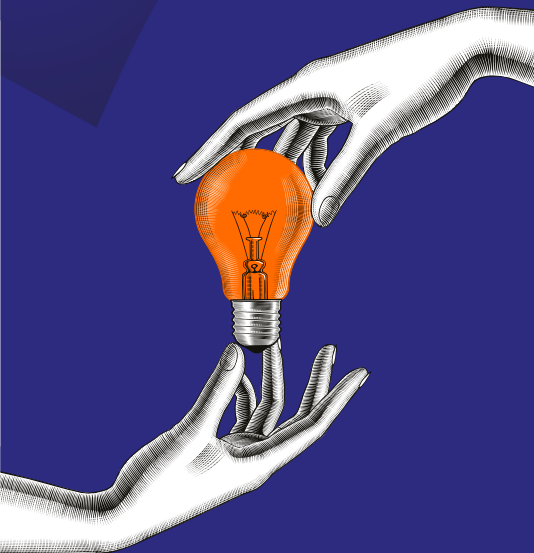
De handreiking bij het schoolexamen voor Bewegen, sport en maatschappij in de bovenbouw van havo en vwo is geactualiseerd en nu ook online beschikbaar.

Alles over het examenprogramma, het (opstellen van het) PTA, de kwaliteit van het schoolexamen en afstemming met andere vakken. Bekijk ook een voorbeelduitwerking van een programma BSM voor havo en vwo met de bijbehorende PTA-toetsen.

[WWW.SLO.NL/HANDREIKINGEN/HAVO-VWO/
HANDREIKING-SE-BSM](http://WWW.SLO.NL/HANDREIKINGEN/HAVO-VWO/HANDREIKING-SE-BSM)

slo / een doordacht curriculum
dat doen we *samen*

Redactie: Willem Rosier, Sanne
Tromp, Marcia Joosen, Christel
Broekmaat

Eindredactie: Christel Broekmaat

Opmaak: Anne Floor Mensink

Fotografie cover: Shutterstock

Druk: Drukkerij Roelofs

Met dank aan: Jeannette
Berckenkamp, Afke Berendsen,
Anke de Boer, Hein Broekkamp,
Esther de Bruijn, Sylvia Dortmund,
Jill van Elleswijk, Susan van den
Heuvel, Arie Slob, Esther Tempels

slo /

Bezoekadres

Stationsplein 15
3818 LE Amersfoort

Postadres

Postbus 502
3800 AM Amersfoort

T +31 (0)33 484 08 40

E info@slo.nl

W www.slo.nl

 company/slo

 SLO_nl

Inhoud

- 4** Handreiking schooladvisering:
samen werken aan een soepele overgang po/vo
- 8** Nieuwe leerweg vmbo
- 11** ERK geactualiseerd; website vernieuwd
- 12** Uitgelicht
- 14** Van goed aansluitende kerndoelen tot
een inclusievere cultuur
- 18** De curriculumspecialist in de school
- 21** Vul je gereedschapskist formatief evalueren aan
- 22** Meewerken aan curriculumherziening,
waarom eigenlijk?

Voorwoord

Normaal zou rond deze tijd de Nationale Onderwijstentoonstelling plaatsvinden. En zouden we veel van onze lezers in persoon ontmoeten. Om te praten over curriculumkeuzes, tips te geven voor mooie tools en nieuwe handreikingen, om zo een stukje bij te dragen aan de ontwikkeling van het onderwijsprogramma op jullie school.

De omstandigheden zijn anders. En dus hebben we dit magazine gevuld met de actuele curriculumontwikkelingen op allerlei

terreinen in het voortgezet onderwijs. Het vmbo gaat aan de slag met nieuwe praktijkgerichte programma's. Talendocenten kunnen hun hart ophalen aan de vernieuwde ERK-site. En, is er bij jullie op school al een curriculumspecialist?

Hoewel we liever de ontmoeting hadden gehad, hopen we dat dit magazine je in elk geval nieuwe ideeën en inspiratie kan geven. Want die kunnen we allemaal gebruiken in deze tijd.

Met een warme groet van alle SLO'ers aan de leraren en schoolleiders in Nederland!

Marcia Joosen

Hoofdredacteur, m.joosen@slo.nl

/ Samen werken aan een soepele overgang po/vo

Tekst: Suzanne Visser

GOEDE ADVIEZEN, LAGE DREMPELS

Sinds de spraakmakende documentaireserie Klassen staat het belang van het schooladvies weer bij iedereen op het netvlies. Hoe komt een goed advies tot stand? Wat kunnen scholen voor basis- en voortgezet onderwijs doen om leerlingen een vlotte start in het vo te laten maken? Daarover maakte SLO met OCW en zeven scholen de *Handreiking Schooladvisering*; een online brochure met informatie, tips en praktijkvoorbeelden. Een kijkje in de praktijk in Doetinchem en Rijswijk.

“Een warme overdracht van po naar vo hebben we al jaren”, zegt Esther Tempels, leerkracht unit 4 (bovenbouw) bij basisschool 't Prisma in Doetinchem. “In een gesprek kun je net wat meer informatie kwijt dan op papier. Wat moet de mentor in het vo weten om de leerling warm te laten landen? Het is zó essentieel dat die start meteen goed gaat.”

“Het helpt als je bij binnenkomst al een beeld hebt van de leerling”, vindt Afke Berendsen, een van de vo-docenten met wie Esther dit jaar bij de overdrachtsgesprekken om tafel zat. Afke coacht de eerstejaars leerlingen op het Houtkamp College, een nieuwe school voor mavo tot en met gymnasium die in augustus is ontstaan uit een herindeling binnen het bestuur Achterhoek VO. Het was prettig om de schoolverlaters van 't Prisma door te spreken, zegt Afke: “De eerste week in het vo is spannend. Als je wat meer van leerlingen weet, kun je beter inspelen op hun gedrag.”

Vertrouwen

Aan de overdrachtsgesprekken is het proces van schooladvisering voorafgegaan. Op 't Prisma begint dat feitelijk al in groep 1, zegt Esther: “Wij werken voor ieder kind met ambities, die we jaarlijks bijstellen. Uiteindelijk volgt uit die ambities het schooladvies. De bovenbouwleerkrachten doen daar een voorstel voor en presenteren dit aan alle collega's, die dan kunnen reageren. Negen van de tien keer herkent iedereen zich in het advies, in het tiende geval verschillen de beelden en gaan we er samen naar kijken. Het uiteindelijke advies klopt bijna altijd, als je kijkt waar onze leerlingen zich na een aantal jaar in het vo bevinden. Hebben we leerlingen een dubbeladvies gegeven, zoals mavo/havo, dan zien we vaak dat ze zich in de richting van het hogere schooltype hebben ontwikkeld.”

Voor Afke is dit een herkenbaar verhaal. “Wij hebben een goed beeld van hoe de adviezen van 't Prisma tot stand komen. Het geeft vertrouwen dat adviezen gebaseerd zijn op jaren ervaring van leerkrachten en dat resultaten van lvs-toetsen uit diverse jaren worden meegenomen. Dat zegt mij meer dan het resultaat van een eindtoets.”

Foto: 't Prisma

Beter adviseren

Het goede contact met het voortgezet onderwijs was een van de redenen dat 't Prisma werd gevraagd mee te werken aan de *Handreiking Schooladvisering*, een brochure van OCW die tot stand kwam in een samenwerking tussen SLO en zeven basisscholen.

Aanleiding voor de handreiking is het grote belang dat het schooladvies heeft voor het vervolg van de onderwijsloopbaan van groep 8-leerlingen. Iedere basisschool-leerkracht wil dat leerlingen in het vo uiteindelijk terechtkomen op de plek die het best past bij hun talenten, ontwikkeling en capaciteiten. Maar de advisering kan op onderdelen beter. Onbewust geven leerkrachten de leerlingen nog niet altijd gelijke kansen. Ook is de wet- en regelgeving niet voor iedereen duidelijk en gaat de samenwerking tussen po, vo en ouders niet overal van een leien dakje.

Hoewel de handreiking voor basisscholen is geschreven, bevat de brochure veel interessante informatie voor vo-scholen. Zo is het goed om eens te kijken wat er rond de overgang po/vo eigenlijk moet en mag, zegt Gerdineke van Silfhout, die bij SLO verantwoordelijk is voor de handreiking. "Er circuleren op internet veel advieswijzers, maar lang niet alles is verplicht. En op sommige punten bestaat verwarring; zo eisen vo-scholen nog wel eens aanvullende gegevens van basisscholen, wat niet mag. Belangrijk is verder dat in het schooljaar 2022-2023 waarschijnlijk wetwijzigingen van kracht worden. De periode van schooladvisering wordt dan vervroegd en leerlingen schrijven zich pas na het definitieve schooladvies in bij het vo. Dat staat in de handreiking allemaal op een rijtje."

"De eerste week in het vo is spannend. Als je wat meer van leerlingen weet, kun je beter inspelen op hun gedrag."

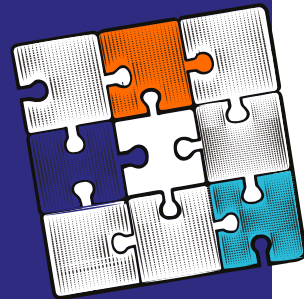
Genuanceerd beeld

In de *Handreiking Schooladvisering* komen feitelijke informatie, inzichten uit de wetenschap en praktijkvoorbeelden samen. Acht onderwerpen passeren de revue: naast wetten en regels rond het schooladvies en de eindtoets zijn dat een goede overgang van po naar vo, de rol van verwachtingen bij leerkrachten, de rol van informatiebronnen, het maken van een goede inhoudelijke afweging, de betrokkenheid van leerlingen, de betrokkenheid van ouders en de samenwerking tussen po en vo.

Rode draad is de boodschap dat het schooladvies iets van de hele basisschool is. "Scholen die groepsdoorbrekend onderwijs verzorgen, zoals 't Prisma, zijn op dit punt in het voordeel", zegt Gerdineke. "Doordat leerkrachten daar ook buiten de eigen groep lesgeven, hebben ze van meer leerlingen een beeld."

Bij Kindcentrum Sniijders in Rijswijk, een andere basisschool die meewerkte aan de handreiking, heeft de betrokkenheid van meer teamleden een positief effect gehad op de kwaliteit van de schooladviezen, vertelt intern begeleider Jeannette Berckenkamp. »

Praktische tips voor een soepele overgang po/vo

- Werk samen met basisscholen en organiseer (informele) momenten om informatie uit te wisselen en kennis te delen. Beoordeel bijvoorbeeld gezamenlijk anoniem dossiers, zodat eventuele inschattingsverschillen inzichtelijk worden.
- Wissel als vo-school met basisscholen ideeën uit over de schooltypeprofielen. Met dat inzicht kunnen basisscholen beter adviseren.
- Wees terughoudend met het opleggen van kaders aan po-scholen, ook vanuit het samenwerkingsverband po-vo.
- Koppel actief aan basisscholen terug hoe hun oud-leerlingen het doen in de loop van het vo. Dat is interessante informatie voor scholen die hun advisering willen verbeteren.

Kijk voor meer tips in de handreiking op www.slo.nl/handreikingschooladvies. Daar zijn ook meer informatie, handige links en schoolportretten te vinden.

Foto: Shutterstock

“Het kan niet meer gebeuren dat een advies te zeer gekleurd wordt door de mening, voorkeuren of verwachtingen van een enkele leerkracht. Met zijn allen hebben we een genuanceerd beeld van de potentie van een kind.” Ook deze school bespreekt de schooladviezen in het hele team. Jill van Elleswijk, groepsleerkracht 7/8 en zorgcoördinator voor de bovenbouw: “Je wilt weten wat leerkrachten die het kind vóór jou in de klas hebben gehad ervan denken. De stamgroepleerkracht ziet de leerling het meest, andere leerkrachten kijken vooral wat zij in de les zien en de unitleider kijkt meer naar de scores. Zo kijkt iedereen met andere ogen.”

“Het kan niet meer gebeuren dat een advies te zeer gekleurd wordt door de mening, voorkeuren of verwachtingen van een enkele leerkracht”

Stedelijke omgeving

Kindcentrum Snijders staat in een stedelijke omgeving waar basisscholen aan tientallen vo-scholen leerlingen leveren. Dat maakt een-op-een-contacten lastig. Hier is iets op gevonden: overlegorgaan BOVO Haaglanden organiseert jaarlijks in juni een bijeenkomst waar vertegenwoordigers van po- en vo-scholen elkaar volgens een rooster ontmoeten om per leerling in tien minuten een overdracht te doen. Daarnaast vindt jaarlijks in november een terugkoppeling plaats waarbij basisscholen horen hoe het hun schoolverlaters na de eerste maanden in het vo vergaat.

Voor basisschool 't Prisma, in de minder grootstedelijke omgeving van Doetinchem, is contact met afzonderlijke vo-scholen makkelijker. Dat biedt kansen om bijvoorbeeld met het Houtkamp College te werken aan onderwijsinhoudelijke aansluiting. 't Prisma heeft met minder partners rekening te houden dan het Houtkamp College, want er zijn minder vo-scholen dan basisscholen. “Daarom kijken we voornamelijk hoe wij vanuit het po kunnen aansluiten op het aanbod van het vo”, zegt Esther. “Bij Engels richten wij ons bijvoorbeeld meer op woordenschat en begrip dan op grammatica, omdat leerlingen de grammatica straks toch weer vanaf het begin krijgen aangeboden. Bij rekenen bieden wij de staartdeling ‘ouderwets’ aan, tussen haken, want zo doen ze het ook in het vo. En omdat wij hoorden dat onze oud-leerlingen in de mavo nogal eens vastliepen bij wiskunde, hebben we gevraagd met welke wiskundige basisprincipes wij onze leerlingen alvast kunnen laten kennismaken. Dan doen we in de vorm van een masterclass die we vroeger alleen aanboden aan kinderen die een voor-sprong hadden.”

21e-eeuwse vaardigheden

De grootste winst zit volgens Esther en Afke niet eens in de vakinhoudelijke afstemming tussen po en vo. Afke: “Een soepele overgang naar het vo hangt voor een groot deel af van de vaardigheden van leerlingen.” Esther

(lachend:) “Plannen, plannen, plannen...”

Afke: “Op dit punt hebben wij veel geleerd van het po, waar leerlingen relatief heel zelfstandig hun werk doen. Vroeger zetten wij al het huiswerk in Magister, nu hebben leerlingen bij ons allemaal een Houtkamp-agenda waar zij zelf het huiswerk in zetten. Zo leren ze naar een deadline toeplannen, in plaats van op het laatste moment aan het werk te gaan. Naast plannen gaat het ook om presenteren, om computervaardigheden: wij zien dat de basisschool veel stuurt op al deze 21e-eeuwse vaardigheden en daar zijn wij heel blij mee. Alle vo-scholen hoor, niet alleen wij. En alle basisscholen. Want de samenwerking die wij met 't Prisma hebben, die zie je in heel Doetinchem.”

Esther: “Po- en vo-scholen kijken hier allemaal wat zij kunnen doen om de drempel tussen po en vo te verlagen. In Doetinchem doen we het echt samen.” /

Vijf vragen aan Arie Slob

Minister voor basis- en voortgezet onderwijs en media

1. Er is al veel aandacht voor het schooladvies.

Waarom deze handreiking?

“De overstap naar de middelbare school is een betekenisvol moment in het leven van leerlingen en hun ouders. Daarom is het belangrijk dat een schooladvies zo zorgvuldig mogelijk tot stand komt. Het draagt eraan bij dat leerlingen onderwijs kunnen volgen op een plek en op een niveau waar recht wordt gedaan aan hun talenten en ontwikkeling. Scholen zijn natuurlijk ervaren in het geven van schooladviezen. Toch lopen zij ook tegen zaken aan, bijvoorbeeld het aangaan van gesprekken met ouders of de balans tussen leerresultaten en werkhouding van leerlingen. In de handreiking komen deze en andere thema's samen die scholen hopelijk ondersteunen bij het geven van goede adviezen.”

2. Waarom is het belangrijk dat leraren hoge verwachtingen van leerlingen hebben?

“Om te beginnen ligt de verantwoordelijkheid voor het schooladvies wat mij betreft niet alleen bij de leerkracht van groep 8, maar bij de hele school. Op steeds meer scholen zijn ook schoolleiders, intern begeleiders en leerkrachten van voorgaande jaren betrokken bij het schooladvies. Dat is mooi, want het schooladvies is een compleet beeld van een kind. In de handreiking is veel aandacht voor de invloed van verwachtingen op leerlingen. Onderzoek leert ons dat die invloed er zeker is: zo leiden hogere verwachtingen tot hogere resultaten. Het gaat daarbij niet om té hoge verwachtingen of ieder kind op het hoogste niveau, maar om ambitieuze verwachtingen die passen bij de leerling en leiden tot een passend advies. Een optimistische kijk op het kind kan geen kwaad: het bieden van kansen aan leerlingen loont.”

3. Samenwerking is belangrijk. Maar wat als je leerlingen levert aan of ontvangt van een groot aantal scholen?

“In meer stedelijke gebieden ontstaan vaak (in)formele structuren om scholen te ondersteunen bij een goede overdracht. Er worden bijvoorbeeld tafeltjesmiddagen georganiseerd waar leraren en coördinatoren uit het po en vo informatie over de leerlingen kunnen uitwisselen. Dat is mooi, want de warme overdracht is een belangrijk onderdeel van een soepele overstap voor leerlingen. Ook een goede informatieoverdracht in het onderwijskundig rapport is behulpzaam. Basisscholen verzamelen een schat aan informatie over de leerling in de jaren dat zij een kind volgen. Deze informatie kan de middelbare school gebruiken om de leerling zo goed mogelijk te ondersteunen.”

4. Hoe hoopt u dat de schooladvisering in Nederland er over tien jaar uitziet?

“Ik heb mij eerder uitgesproken over de druk die op de overgang van po naar vo ligt. Het zou mooi zijn als we toewerken naar een systeem met meer doorlopende leer- en ontwikkellijnen voor leerlingen, door de vaak harde knip tussen po en vo te versoepelen.”

5. Wat is uw boodschap aan alle leraren die aan deze soepele overgang werken?

“Ik heb veel waardering voor de betrokkenheid waarmee professionals in het po en in het vo zich elke dag weer inzetten voor leerlingen. In het bijzonder voor de overgang van po naar vo nodig ik scholen uit met elkaar in gesprek te gaan over een doorlopende ontwikkeling waarbij kansen voor de leerling centraal staan, en steeds opnieuw te kijken of een leerling onderwijs volgt op de plek en het niveau dat past bij zijn of haar talenten, ontwikkeling en mogelijkheden.”

Foto:
Rijksoverheid

“Een soepele overgang naar het vo hangt voor een groot deel af van de vaardigheden van leerlingen”

/ Nieuwe leerweg vmbo

“LEREN BINNEN, MAAR OOK BUITEN DE SCHOOL!”

“We gaan ervoor zorgen dat het vmbo overzichtelijker wordt. De gemengde en theoretische leerwegen worden samengevoegd tot één nieuwe leerweg. Wanneer leerlingen straks van deze leerweg komen, willen we dat ze kennisgemaakt hebben met verschillende beroepenvelden. Niet alleen in hun klaslokaal, maar juist ook buiten de school,” aldus Susan van den Heuvel, projectleider bij OCW. In samenspraak met het veld ontwikkelt SLO een nieuw, praktijkgericht programma voor deze nieuwe leerweg in de vmbo-bovenbouw. Het programma is bedoeld om jongeren beter voor te bereiden op de keuze van de vervolgopleiding en op de manier van werken op mbo en havo. Leerplanontwikkelaar Monja Lize Antens is namens SLO verantwoordelijk voor de ontwikkeling van de bijbehorende examenprogramma's.

Tekst: René Leverink

In de nieuwe vmbo-leerweg volgen alle leerlingen een praktijkgericht programma waarin ze aan de slag gaan met realistische opdrachten van buiten de school. De leerlingen ontwikkelen verschillende vaardigheden en oriënteren zich op vervolgopleidingen en beroepenvelden. De ontwikkeling van de nieuwe leerweg maakt deel uit van het programma Sterk Beroepsonderwijs, gericht op een toekomstbestendig, gevarieerd en aantrekkelijk beroepsonderwijs (vmbo-mbo) in de regio. Naast de nieuwe leerweg wordt in dit bredere programma gewerkt aan doorlopende leerroutes vmbo-mbo, en samenwerking in de regio tussen vmbo-mbo en het werkveld. Naast de verrijking door het praktijkgerichte programma wordt ook de overzichtelijkheid van het vmbo verbeterd. Susan: "We willen het stelsel eenvoudiger maken. Het vmbo telt vier leerwegen, maar feitelijk drie niveaus. De gemengde en de theoretische leerwegen zijn namelijk gelijkwaardig. De diploma's zijn evenveel waard, de doorstroomrechten zijn gelijk. Het enige is dat de tl- of, zo je wilt, mavoleerlingen een theorievak meer hebben en de gl'ers in plaats daarvan een beroepsgericht programma. Het gaat dus maar om één vak, maar het gevoel erover is totaal verschillend. Gemengde leerweg, theoretische leerweg en mavo worden daarom straks één geheel in één nieuwe leerweg. Hoe die gaat heten, weten we nog niet. Suggesties zijn welkom."

Oriëntatie op opleiding, arbeid en beroep

SLO heeft samen met de VO-raad, Stichting Platforms vmbo en het Platform-TL een kader ontwikkeld voor de praktijkgerichte programma's. Dit is te vinden op www.sterkberoepsonderwijs.nl. Het doel daarvan is voor vakken vast te stellen waar ze aan moeten voldoen om een plek te krijgen in het aanbod aan praktijkgerichte programma's. Monja Lize: "In het algemeen geldt dat ze

een brede oriëntatie moeten bieden op de wereld van opleiding, arbeid en beroep. De opdrachten die de leerlingen gaan uitvoeren krijgen een bijzonder levensecht karakter en komen uit het bedrijfsleven, vervolgonderwijs, instellingen, vrijwilligersorganisaties en overheid, kortom uit alle geledingen van het maatschappelijke beroepenveld. Het is de bedoeling dat scholen samen met die partners opdrachten ontwikkelen voor de praktijkgerichte programma's. Een bedrijf levert bijvoorbeeld een probleem en de leerlingen gaan proberen dat probleem op te lossen. Daarbij moeten de leerlingen eerst onderzoeken wat het probleem precies inhoudt, aan welke eisen de oplossing moet voldoen en wat nodig is om de oplossing daadwerkelijk te realiseren. Op die manier vergaren ze kennis en leren ze meteen hoe ze die kennis in de praktijk kunnen toepassen. Ik noem een voorbeeld: een gemeente vraagt om een stadswandeling die niet heel veel tijd kost maar wel de toeristen langs alle interessante plekken stuurt. Of een sauzenfabriek die een nieuwe saus wil voor de frietjes. De leerlingen gaan bij de fabriek kijken hoe sauzen gemaakt worden en onderzoeken wat wel en niet mogelijk is qua ingrediënten en smaakcombinaties. Uiteindelijk wordt de door de leerlingen ontwikkelde saus echt door de fabriek in productie genomen. Deze voorbeelden komen uit pilotscholen die het nieuwe programma uitproberen. 'We doen het voor het eggie!' was de reactie van de verraste leerlingen. Het mooie aan dit soort realistische opdrachten is dat je ze als school in meerdere programma's kunt uitwerken." Susan: "De ervaring leert dat veel bedrijven en instellingen bereid zijn hieraan bij te dragen. Ook vanuit die hoek is er veel draagvlak en enthousiasme voor deze nieuwe ontwikkeling. Het bedrijfsleven heeft er alle baat bij dat jongeren zich gericht en bewuster oriënteren op hun opleiding en beroepsperspectief." »

Jong en oud

Een verpleeghuis zoekt een oplossing voor bewoners die moeite hebben om dingen van de vloer op te pakken. De vraag komt terecht bij een vmbo-school in de regio en wordt omgezet in een opdracht voor een praktijkgericht programma, waarbij een verbinding wordt gelegd tussen Zorg & welzijn en Technologie & toepassing. In een later stadium kan ook Economie & ondernemen erbij betrokken worden. De leerlingen leggen contact met een plaatselijke onderneming in ergonomische hulpmiddelen. Ze gaan naar het verpleeghuis om te plekke vast te stellen waar en wanneer er precies behoefte is aan zo'n hulpmiddel en aan welke eisen het moet voldoen. Bij de ondernemer gaan ze het productieproces bekijken. De leerlingen gaan aan de slag en presenteren een ontwerp dat door zowel verpleeghuis als producent positief wordt ontvangen. Het bedrijf belooft te investeren in de verdere ontwikkeling ervan. De school nodigt de ondernemer uit mee te denken over de beoordeling van de opdracht.

Veel draagvlak

In december start een grootscheepse pilot waaraan 136 scholen deelnemen. Na de voorbereiding in de eerste helft van 2021 zullen de praktijkgerichte programma's in het nieuwe schooljaar in het derde leerjaar gaan draaien. De pilot duurt tot en met het schooljaar 2023-2024. Daarna gaan gl, tl en mavo in de bovenbouw op in de nieuwe leerweg. Althans, dat is de bedoeling. Is er eventueel nog een weg terug? Susan: "We merken dat er veel draagvlak is. We hebben ook niet voor niets meer dan driehonderd aanmeldingen gehad voor de pilots! Wij willen dat alle leerlingen, onafhankelijk van school of regio, straks een praktijkgericht programma gaan volgen. De meerwaarde wordt breed onderschreven. De weg terug is voor ons dan ook geen optie."

Wat gaat de invoering van de nieuwe leerweg betekenen voor de leraren? Monja Lize: "Eerlijk is eerlijk, de werkdruk zal in de aanvangsfase wat toenemen. Maar van

degenen die er nu al bij betrokken zijn, horen we dat ze ontzettend veel plezier beleven aan de extra uitdaging in hun werk. Ze voelen zich niet meer de klassieke leraar, maar een coach." Susan vult aan: "Ik hoor van veel docenten en schoolleiders dat ze graag aan de slag willen met de vernieuwing en de praktijkgerichte programma's. Ook buiten de pilots. Op verschillende scholen zijn ze al met een team aan de slag om te kijken welke kant zij op willen straks. Zij gaan zelf al aan de slag door netwerken in de regio op te bouwen en opdrachten te ontwikkelen met vervolgonderwijs en arbeidsmarktpartijen. Ze maken hun eigen onderwijs. Dat vraagt wat, maar het geeft ook heel veel energie. Hetzelfde geldt voor de leerlingen. En hun ouders. Sommigen komen vanuit hun werk of omgeving zelf met opdrachten."/>

 Meer informatie: m.antens@slo.nl

Jongeren positief over nieuwe leerweg

In opdracht van OCW heeft adviesbureau YoungWorks onderzocht hoe jongeren aankijken tegen de nieuwe leerweg. Ze leren nu veel theorie, maar niet hoe ze die kunnen toepassen in de praktijk, zo geven ze aan. Vaardigheden als zelfstandig werken, plannen, samenwerken en presenteren, komen onvoldoende aan bod. De nieuwe leerweg speelt volgens de ondervraagde jongeren sterk in op de behoefte aan praktische vaardigheden. Ze zien daarom toegevoegde waarde in de praktijkgerichte programma's in de nieuwe leerweg. Ze verwachten ervaring op te doen die niet alleen van pas komt in hun vervolgonderwijs, maar later ook in hun beroep. Verder denken de bevroegde jongeren dat ze in de nieuwe leerweg, meer dan nu, zullen ontdekken wat verschillende werkvelden inhouden. Ook verwachten ze meer inzicht te krijgen in hun eigen kwaliteiten. De nieuwe leerweg komt tegemoet aan de wens van veel jongeren om (werk)ervaring op te doen buiten het klaslokaal.

"Supergoed idee dit. Want na het vmbo gaan de meesten toch een praktijkgerichte opleiding volgen. Het is heel fijn om al een beetje te weten wat dat inhoudt en ervaring op te doen. Dan kun je op het mbo snel van start."

Neil, vmbo-tl

"Door opdrachten in verschillende werelden te doen, kan ik beter mijn opties voor na het vmbo vergelijken. Op basis van mijn eigen ervaringen. Mijn mentor heeft weleens over de opties na het vmbo verteld, maar ik ben dat eigenlijk alweer vergeten. Je hebt er veel meer aan als je zelf dingen ervaart." **Jaslin, vmbo-gl**

De rapportage: *Jongerenperspectief op de nieuwe leerweg* is te vinden op www.sterkberoepsonderwijs.nl.

ERK geactualiseerd; website vernieuwd

Jaarlijks komen er 150.000 unieke bezoekers op de ERK-website voor het Nederlandse onderwijs (Europees Referentiekader, www.erk.nl). Dat zijn voor het grootste deel leraren in het voortgezet onderwijs. Ze vinden er houvast bij het ontwikkelen en verzorgen van onderwijs in de moderne vreemde talen en de begeleiding en beoordeling van leerlingen. Daniela Fasoglio en Marjon Tammenga zijn namens SLO verantwoordelijk voor de invulling en ontwikkeling van de website: “Zoals talen zich blijven ontwikkelen, zo staat ook het ERK nooit stil. Vorig jaar was er nog de actualisatie met het Companion Volume, gericht op onder andere een versterkte integratie van de taalvaardigheden. Sinds kort is ook de ERK-website grondig aangepast. Nieuw zijn twee informatieve video-animaties en een zoekinterface waarin gezocht kan worden op can do-beschrijvingen.”

Al meer dan vijftien jaar is het Europees Referentiekader (ERK) een vaste waarde in het moderne vreemdetalenonderwijs. Het is een beschrijving van zes oplopende vaardigheidsniveaus van taalbeheersing. In het ERK is beschreven wat een leerling in de vreemde taal kan op een bepaald beheersingsniveau, in welke contexten en voor welke doelen. Daarnaast is ook beschreven hoe goed hij dat kan en welke taalstrategieën beschikbaar zijn om een communicatiedoel te bereiken. De vaardigheden zijn in het ERK uitgewerkt in can do-beschrijvingen.

Heldere taalkwalificaties

SLO-projectleider Daniela: “Het ERK biedt een gemeenschappelijke basis voor modern vreemdetalenonderwijs en maakt het mogelijk om taalkwalificaties ook internationaal met elkaar te vergelijken. De eindniveaus van taalvaardigheid zijn in het onderwijs gekoppeld aan de niveaus van het ERK. Met het ERK beschikken leerplan-, materiaal- en toetsontwikkelaars in heel Europa over objectieve criteria bij het vaststellen van doelen, het ontwikkelen van onderwijs en het beoordelen van taalvaardigheid. Nieuw daarin is *mediation*. Daaronder worden taalactiviteiten verstaan waarmee iemand informatie kan overdragen of communicatie toegankelijker kan maken. Denk bijvoorbeeld aan het samenwerken aan een opdracht, het vertellen over een voorstelling of het samenvatten van een artikel. Op de website is nu een verhelderende animatievideo te zien over de verschillende aspecten van mediation.”

Can do-zoekinstrument

Om in de vernieuwing van de website rekening te kunnen houden met de behoeften van de gebruikers, is een gebruikersenquête afgenomen en zijn twee gebruikersbijeenkomsten gehouden, aldus leerplanontwikkelaar Marjon: “Daaruit kwam onder meer het idee naar voren om animatievideo's toe te voegen. Ook van andere suggesties hebben we dankbaar gebruik gemaakt. Zo is het nieuwe can do-zoekinstrument een aanvulling die de ERK-website nóg toegankelijker en gebruiksvriendelijker maakt. Je

kunt bijvoorbeeld zoeken op alle can do-beschrijvingen die betrekking hebben op spreekvaardigheid. Of specifiek zoeken op grammatica en woordenschat op niveau B1. Je krijgt dan een opsomming van alle relevante can do's, die je vervolgens kunt printen of opslaan op je computer.”

Accenten leggen

Het ERK in het algemeen en de website in het bijzonder zijn volgens Daniela voor docenten een nuttige bron van inspiratie om doelen te concretiseren, en leerlijnen en lesmaterialen te ontwikkelen: “Stel, je wilt aan schrijfvaardigheid werken met je leerlingen Duits in havo 4. Naar welk ERK-niveau streef je, en welke activiteiten passen erbij? Aan de hand van de can do-beschrijvingen voor communicatieve competenties verhelder je samen met je leerlingen welke taalcompetenties zij nodig hebben om de opdracht te maken – denk bijvoorbeeld aan bepaald taalgebruik of specifieke taalstructuren. Leraren en leerlingen kunnen deze competenties als criteria gebruiken om de schrijfproducten te evalueren.”

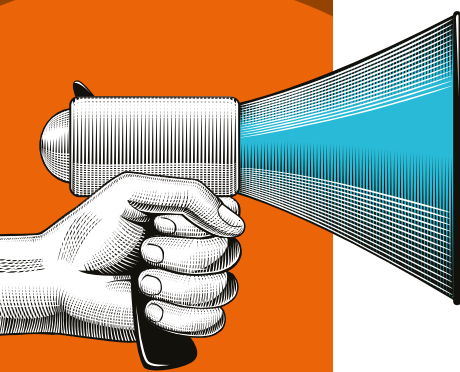
Nieuwe kerndoelen en eindtermen

Uiteraard blijven het ERK en de ERK-website volop in beweging. Marjon: “Het ERK zal een belangrijke rol spelen bij de toekomstige ontwikkeling van nieuwe kerndoelen en eindtermen. In de verdere ontwikkeling van de website zullen we daar dan ook uitvoerig rekening mee houden, waarbij we ook de hoeveelheid voorbeelden en lesideeën nog sterk zullen uitbreiden.”

Meer informatie:

d.fasoglio@slo.nl en m.tammenga@slo.nl

Aan de slag met maatwerk: differentiëren

We weten dat leerlingen verschillen in hun ontwikkeling en we weten dat ze het meeste leren van onderwijs dat aansluit bij hun zone van naaste ontwikkeling. Als docent heb je nooit een homogene groep: er zijn altijd verschillen tussen leerlingen onderling. Een manier om rekening te houden met die verschillen is het bieden van maatwerk door bijvoorbeeld differentiëren. Op de SLO-website vind je een voorbeeld en tips hoe je dat kunt aanpakken.

Voorbeeld en tips: www.slo.nl/thema/meer/werk-maken-maatwerk/slag/differentieer

Evaluatie pilot Technologie & toepassing vmbo-tl en vmbo-gl

Resultaten tweede tussenmeting: vragenlijsten docenten en leerlingen leerjaar 3 – 2018/19

Auteurs: Bart Penning de Vries, Monja Lize Antens

SLO onderzoekt in een meerjarige pilot op 24 scholen hoe het conceptexamenprogramma Technologie & toepassing wordt ingevoerd en geïmplementeerd. Hoe ziet het programma er in de lespraktijk uit en is het haalbaar, uitvoerbaar en toetsbaar volgens docenten en leerlingen? In dit rapport zijn de resultaten van de tweede tussenmeting in leerjaar 3 vmbo-gl/tl te lezen.

www.slo.nl/publicaties

Informatica op school, ook zonder leraar

ICT-vaardig zijn is belangrijk. Toch biedt minder dan de helft van de scholen het examenvak informatica aan en zijn er veel te weinig leraren die het vak kunnen geven. Wel kiezen steeds meer leerlingen voor het vak. Dat wringt! Daarom is er nu Co-Teach. In dit pilotproject krijgen scholen de kans informatica aan te bieden door een combinatie van projectonderwijs door IT-professionals en een solide online leerlijn. Co-Teach wordt uitgevoerd door de Universiteit Utrecht, Universiteit Twente en Vrije Universiteit Amsterdam, samen met de VSNU, VO-raad, NLdigital, SLO en vakvereniging i&i.

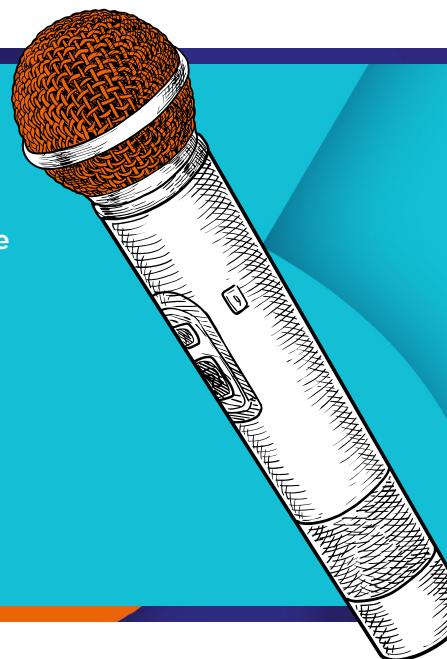
Meer informatie www.co-teach.nl

Vernieuwing praktijkgericht vmbo van start

SLO gaat de komende vier jaar met scholen werken aan een praktijkgerichte leerweg in het vmbo. Er worden twaalf nieuwe examenprogramma's ontwikkeld die in de praktijk uitgeprobeerd worden op 136 pilotscholen. Monja Lize Antens begeleidt als projectleider vanuit SLO de ontwikkelgroepen die de examenprogramma's gaan doorontwikkelen. "De ontwikkelgroepen bruisen van energie, er wordt echt heel enthousiast gewerkt" vertelt zij in een interview aan Sterk Beroepsonderwijs.

Lees het interview www.sterkberoepsonderwijs.nl/nieuws/ontwikkelgroepen-praktijkgerichte-examenprogrammas-van-start

Leerdoelkaarten 10-14, niet alleen voor 10-14 onderwijs!

Door het werken met leerdoelkaarten zorgen 10-14 scholen voor een doorlopende leerlijn van groep 7 tot en met klas 2. Mogelijk zijn deze leerdoelkaarten ook voor jouw school interessant om de aansluiting tussen primair en voortgezet onderwijs te verbeteren! Download de kaarten, gebruik ze en deel ze met collega's. En heb je aanvullingen of ideeën voor verbetering? Laat het weten.

www.slo.nl/thema/meer/10-14-onderwijs/leerdoelkaarten

Wat werkt als je samenwerkt?

Op steeds meer scholen gaan docenten aan de slag met samenwerking tussen vakken. Werken aan samenwerking is een mooi maar ingewikkeld proces en of het slaagt, is afhankelijk van een flink aantal factoren. Het lectoraat Didactiek van de Gammavakken deed onderzoek naar succesfactoren in de samenwerking tussen mens en maatschappijvakken en bracht die in kaart. De landelijke Ontwikkelgroep M&M, waarvan ook SLO deel uitmaakte, ondersteunde het onderzoek.

Lees de opbrengsten op: www.slo.nl/thema/vakspecifieke-thema/mens-maatschappij/handreiking-samenwerking-mm-vakken

Overladenheid in de bètavakken

Oorzaken en oplossingen in de examenprogramma's havo en vwo van 2013

Auteurs: Maarten Pieters, Emiel de Kleijn, Herman Schalk

Een paar jaar na de invoering van de nieuwe examenprogramma's voor de bètavakken blijken behoorlijk wat ambities van de vernieuwingsprojecten vervuld te zijn. Maar veel docenten biologie, natuur- en scheikunde vinden de examenprogramma's nog steeds te vol. SLO heeft voor deze drie bètavakken onderzocht waar de overladenheid in zit en hoe die te voorkomen of te bestrijden is.

www.slo.nl/publicaties

Formatief evalueren in het voortgezet onderwijs

Werken aan groei

Auteur: Gerdineke van Silfhout

Hoe zorg je er als leraar voor dat leerlingen weten waar zij naartoe werken, dat ze weten wat ze al kunnen en wat ze nodig hebben om het leerdoel te behalen? Wanneer en hoe geef je als leraar zinvolle feedback? Hoe betrek je de leerlingen bij hun leren en geef je hen verantwoordelijkheid voor hun eigen leren? Formatief evalueren biedt leraar en leerlingen inzicht in het leerproces.

www.slo.nl/publicaties

/ Van goed aansluitende kerndoelen tot een inclusievere cultuur

NIEUWE KERNDOELEN VOOR (V)SO

Annette van der Laan en Stephanie Kastelein van SLO starten straks een kerndoe-lentraject voor het (v)so. De huidige kerndoelen worden daarbij herzien en geactua-liseerd. Dit moet leiden tot een goede aansluiting van het so op het vso, maar ook op het reguliere onderwijs. Hein Broekkamp vertelt hoe de Onderwijsraad inclusie-ver onderwijs voor zich ziet. Onderzoeker Anke de Boer schetst een aantal succesfac-toren. En de Stichting Liz laat een mooi voorbeeld zien van inclusiever onderwijs.

Zodra de Tweede Kamer en de curriculumcommissie groen licht geven voor de ontwikkeling van de kern-doelen voor het reguliere onderwijs, gaat SLO datzelf-de doen voor het (voortgezet) speciaal onderwijs. Die simultane start is vrij uniek, zegt Annette van der Laan leerplanontwikkelaar bij SLO. "Bij de vorige kerndoelen-herziening liepen wij er met het (v)so vijf jaar achteraan." Dankzij de nauwe betrokkenheid van SLO bij de ontwik-keling van bouwstenen en kerndoelen voor het nieuwe curriculum en goede contacten met OCW lukt het nu wel om beide trajecten gelijk op te laten lopen. Daardoor wordt het gemakkelijker om deze goed op elkaar aan te sluiten. Stephanie Kastelein, leerplanontwikkelaar bij SLO: "Er zijn nu vijf sets aan kerndoelen, twee voor het speciaal onderwijs (so) en drie voor het voortgezet speciaal onderwijs (vso). We willen kijken hoe we daar meer samenhang in kunnen brengen." Dat moet aller-eerst zorgen voor een mooie doorlopende lijn van so naar vso. "We gaan ook kijken naar de aansluiting tussen het (v)so en het reguliere onderwijs." Annette noemt als voorbeeld blinde leerlingen. "Sommigen kunnen met hulpmiddelen zoals grafieken in reliëf of omgezet naar geluid en met extra ondersteuning in de klas de kerndoe-len van regulier onderwijs halen."

'Gewoon' waar het kan

"Meer inclusiviteit," zegt Annette, "begint met zorgen voor een gemeenschappelijk kader en termen waarin het so, vso en reguliere onderwijs elkaar kunnen vinden." Stephanie: "We willen veel meer dan met de huidige kerndoelen het geval is, aansluiten bij het reguliere onderwijs. Ook de taal moet eensluidender worden. Stephanie: "In de kerndoelenboekjes worden nu nog verschillende bewoordingen gebruikt. Er moet bij so en vso ook meer samenhang komen in de leervoorwaarde-lijke doelen, zoals het leren leren, de zelfredzaamheid en sociaal-emotionele ontwikkeling. Voor het vso komen daar nog de toekomstperspectieven bij: de uitstroom naar dagbesteding, arbeidsmarkt en vervolgonderwijs. Die krijgen vorm binnen de domeinen wonen, werken, vrije tijd, burgerschap en leren. Het is goed als dat

Tekst: Marijke Nijboer

allemaal op elkaar aansluit.” Daarnaast moeten er ook aparte, meer functionele kerndoelen worden ontwikkeld voor bepaalde doelgroepen, zoals meervoudig beperkte leerlingen met een lager IQ die meer zorg nodig hebben. Annette: “We zeggen: gewoon waar het kan, speciaal waar het moet.”

Natuurlijk is er meer nodig om inclusiever onderwijs tot een succes te maken; daarover zo dadelijk meer. Maar goede kerndoelen vormen een eerste stap. Annette en Stephanie maakten een analyse van alle huidige kerndoelen voor het (v)so en de bouwstenen van Curriculum.nu. Daar legden zij de profielschetsen van bepaalde leerlingen met hun kenmerken naast. Aan de hand daarvan formuleerden ze handvatten. Met behulp daarvan kunnen de kerndoelenteams hun kerndoelen straks geschikt maken voor zoveel mogelijk leerlingen.

Onderwijsraad

De Onderwijsraad schetst in haar rapport *Steeds inclusiever* hoe dat samen naar schoolgaan eruit kan zien. Volgens haar moet inclusiever onderwijs zich, anders dan passend onderwijs, richten op een specifieke doelgroep: leerlingen met een beperking. Alle scholen bieden in dit model minimaal lichte ondersteuning. Kinderen gaan dichtbij huis naar school, samen met leerlingen zonder een beperking. Hein Broekkamp, hoofdschrijver van dit advies: “Voor sommige leerlingen zijn maar kleine aanpassingen nodig. Dat moeten alle scholen prima aankunnen. Ook grotere aanpassingen zijn bij voorkeur mogelijk op een reguliere school. Als dat niet kan, komt het so in beeld. Of bij voorkeur tussenvormen van regulier en

speciaal onderwijs. Voorkomen moet worden dat scholen te snel doorverwijzen.” De Onderwijsraad pleit daarom voor een landelijke norm voor lichte ondersteuning. Die norm betekent dat zowel leraren, leerlingen als ouders worden toegerust en ondersteund.

Hein: “De schoolleider kan stimuleren dat leraren zich professionaliseren op het terrein van ondersteuning en toerusting van leerlingen met een beperking en het creëren van een inclusieve cultuur. Het bestuur en het samenwerkingsverband moeten zorgen dat de expertise op de verschillende scholen wordt gedeeld zodat het onderwijs zoveel mogelijk op de reguliere scholen kan gebeuren.” De expertise is er, onderstreept ook universitair hoofd-docent Anke de Boer van de Rijksuniversiteit Groningen. “Maak gebruik van de kennis en kunde in het so. Zoek contact met een so-school in je buurt, ga samenwerken, zorg dat je met elkaar tot een brede onderwijsvoorziening komt. En ga samenwerken met jeugdzorg. Leraren moeten niet denken dat ze het alleen moeten doen. Als je het met elkaar deelt, wordt het minder zwaar.”

Toereikende bekostiging

De Onderwijsraad beveelt aan dat scholen op termijn rechtstreeks worden bekostigd voor alle lichte onderwijs-ondersteuning en -toerusting. Ook kleinere klassen zouden helpen. Hein: “De klassen zijn misschien vergeleken met vroeger niet groter, maar de verwachtingen van het onderwijs zijn wel gestegen.” Hogere verwachtingen en nieuw beleid vergen extra investeringen in het onderwijs. Zullen die er gaan komen? “Wij stellen in feite voor om »

bestaand beleid te realiseren en door te ontwikkelen”, zegt Hein. “Scholen hebben al een verplichting om ondersteuning te bieden. Sommige scholen hebben de lichte ondersteuning echter nog steeds niet op orde. Er moet een landelijk basisoniveau worden behaald en daarna moet de inclusiviteit doorgroeien. Regulier en speciaal zijn nu erg los van elkaar georganiseerd. Fysiek samenkomen heeft allerlei voordelen, maar kost wel extra geld. Dat moet je toereikend bekostigen.”

Rick Brink, minister van gehandicaptenzaken, pleit ervoor om ook eisen te stellen aan de toegankelijkheid van scholen. Daar is Hein het mee eens. “Schoolgebouwen moeten toegankelijk zijn voor leerlingen in een rolstoel, maar ook met een visuele, auditieve of verstandelijke beperking. Je moet bijvoorbeeld ook een rustruimte hebben voor leerlingen die overgevoelig zijn voor prikkels.”

Voorwaarden

Hoe zorgen we dat inclusiever onderwijs, anders dan passend onderwijs, wel een succes wordt? Hein somt voorwaarden op: “Een duidelijke doelgroep en duidelijke doelen. Daar stapje voor stapje naar toe werken. Waarborgen dat leerlingen in het reguliere onderwijs goede ondersteuning krijgen en dat er een inclusieve cultuur is op school. Dat borg je met een landelijke norm, en daar moet je ook toezicht op houden. De randvoorwaarden zoals je gebouw en scholing van leraren moeten op orde zijn. Dan ga je langzamerhand mengvormen van regulier en speciaal opzetten. Zo kom je steeds dichterbij inclusiever onderwijs.”

Onderzoeker Anke de Boer verwijst naar een kader dat internationaal veel wordt gebruikt om inclusief onderwijs te realiseren: de index voor inclusie van Tony Booth en Mel Ainscow¹. Dit denkmodel onderscheidt drie niveaus die belangrijk zijn voor het realiseren. Allereerst

¹ Tony Booth, Mel Ainscow (2002).

Index voor inclusie, werken aan leren en participeren op school. Uitgeverij Garant.

‘Wij zijn gewoon begonnen’

In 2015 lanceerde Het Gehandicapte Kind het project *Samen naar School-klas*. Inmiddels is er op 38 reguliere basisscholen een klas voor leerlingen met een ernstige beperking, en er zijn twee vo-klassen. Stichting Liz, onderdeel van Samen naar School, runt drie po-klassen en één vo-klas in de regio Nijmegen. De leerlingen, vaak met ernstige meervoudige beperkingen (emb), krijgen onderwijs, begeleiding, persoonlijke verzorging en verpleging van een eigen team. “Zij ontmoeten de andere leerlingen in en rondom de school”, vertelt Esther de Bruijn. “En afhankelijk van hun cognitieve niveau sluiten ze bij een activiteit of reguliere les aan.”

Esther: “Wij zien dat onze leerlingen zich daardoor beter ontwikkelen. Ze worden geprikkeld doordat ze zien wat andere kinderen doen. Dat is goed voor hun ontwikkeling. De reguliere leerlingen zien dat onze leerlingen niet eng of raar zijn, dat je met ze kan spelen, voor ze zorgen, dat ze horen bij de samenleving. Die mooie wisselwerking zien wij dagelijks.”

De twee vo-klassen bevinden zich in Alkmaar en Nijmegen. Kinderen komen binnen vanuit de po-klassen van Liz, of zijn uitgevallen uit het so of vso. Esther: “Wij hebben nu in Nijmegen vier voormalige thuiszitters die het bij ons wél redden, in combinatie met de reguliere school. Sommigen hebben forse gedragsproblematiek, maar met een-op-een begeleiding zie je hen stapjes maken.”

In Nijmegen is de Liz vo-klas gevestigd bij het Kandinsky College (vmbo tot en met vwo). “Dat onderwijsniveau kunnen onze kinderen niet aan, maar ze ontmoeten elkaar bij sport en sociale activiteiten. Eén kind woont een uur per week een aardrijkskundeles bij. Vo-leerlingen worden als buddy gekoppeld aan een leerling. Sommige leerlingen overwegen om een zorg-vervolgopleiding te gaan doen. Die komen bij ons meedraaien om te kijken of dat iets voor ze is.”

Het Liz-team (orthopedagogen en hbo’ers met een sph- of pabo-diploma) is verantwoordelijk voor de eigen leerlingen, ook wanneer zij in een reguliere klas zijn. Er komt dan een begeleider mee. “We overleggen goed met de leerkrachten over wanneer ons kind kan aansluiten. Dat gebeurt heel soepel in de wandelgangen. We zijn collega’s: we zien elkaar in de koffiekamer en lopen bij elkaar binnen.” Sommige Liz-leerlingen stromen uit naar een reguliere klas. “Die krijgen dan van ons nog wat ambulante ondersteuning, verzorging of medische handelingen. Wij begeleiden ook kinderen die meteen naar de reguliere school gaan, maar ondersteuning nodig hebben.”

Esther: “Den Haag doet zo moeilijk over inclusiever onderwijs. Wij zijn het gewoon gaan doen. Ik zou zeggen: volg de goede voorbeelden en geef die de ruimte en financiële middelen.”

Zie voor onderzoek naar Samen naar School-klassen:
www.samennaarschool.nl/wetenschappelijk-onderzoek

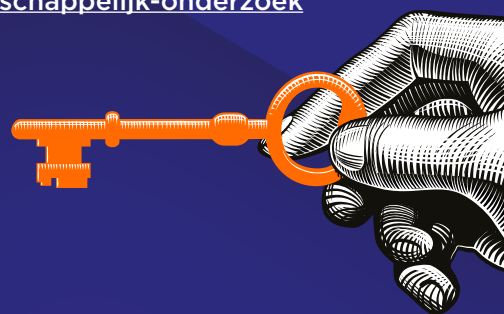

Foto: Stichting Liz

inclusief beleid, dat duidelijke kaders aangeeft (voor wie is het bedoeld, wat willen we ermee?). Anke: “Vanuit dat beleid werk je op school toe naar een inclusieve cultuur. Daar heeft de schoolleider een heel belangrijke rol in. Die cultuur zorgt ervoor dat alle kinderen geaccepteerd worden en nieuwe arrangementen worden bedacht en ingezet. Tot slot is er de inclusieve praktijk, waarin leerkrachten zijn toegerust voor het geven van onderwijs aan een heel diverse doelgroep.”

Anke, die is verbonden aan de academische opleiding Leraar basisonderwijs in Groningen, vindt dat er meer sturing moet worden gegeven aan de inhoud van de lerarenopleiding. “Het hoger onderwijs is geënt op de eindkwalificaties, en de leraren concretiseren op basis daarvan de inhoud. Als je een stip op de horizon hebt, moet er iets gebeuren en dan kan je het niet alleen aan de opleidingen overlaten.”

Inclusieve cultuur moet groeien

Samen naar school kan alleen een succes worden als er een inclusieve cultuur ontstaat, zegt zij. “Onderzoek laat zien dat er nog steeds weinig leerlingen na een verwijzing naar het so weer terugkeren naar het reguliere onderwijs. Veel scholen zijn huiverig, die denken: deze leerling is eerder niet voor niks naar het so verwezen.” Sommige ouders van ‘reguliere’ leerlingen vrezen dat de aanwezigheid van leerlingen met een extra ondersteuningsbehoefte negatieve invloed heeft op het leren van hun kind. Anke: “Onderzoek wijst uit dat dit niet het geval is. Je moet wel goed kijken of de leerling met extra ondersteuningsbehoefte voldoende tot zijn recht komt in een reguliere setting, en of de leerkracht voldoende tegemoet kan komen aan zijn ondersteuningsbehoefte.” “Ouders van kinderen met een beperking”, zegt Anke, “willen dat hun kind gezien wordt en erbij hoort, naar een school in de buurt gaat, vriendjes maakt, wordt gegroet op straat.” De Samen naar School-klassen (zie kader) zijn een voorbeeld van inclusiever onderwijs, waarbij reguliere en speciale leerlingen met elkaar omgaan. Onderzoek wijst uit dat reguliere leerlingen hierdoor kinderen zorgzaam worden, onderlinge contacten opdoen, elkaar helpen. Anke is dan ook benieuwd naar de nieuwe kerndoelen voor de sociaal-emotionele ontwikkeling. “Het is ook voor reguliere leerlingen belangrijk dat hierbij de nadruk ligt op diversiteit en omgaan met elkaar. Hoe de klas aankijkt tegen kinderen met een extra ondersteuningsbehoefte, is gerelateerd aan acceptatie van die kinderen. De opvatting en houding van ouders speelt daarin ook een rol. Voor het inclusiever maken van onderwijs heb je ook de reguliere leerlingen en hun ouders nodig.”

Annette en Stephanie hopen dat veel scholen vormen van inclusiever onderwijs gaan uitproberen. Stephanie: “De term ‘inclusief onderwijs’ schrikt misschien soms af, maar er zitten heel veel inclusieniveaus tussen regulier en speciaal in.” Annette: “Je moet klein beginnen. Je verwachtingen en ambities mogen heel hoog zijn, maar het moet wel haalbaar blijven.” /

De curriculumspecialist in de school

SYLVIA DORTMUNDT OVER
CURRICULUM EN LEIDERSCHAP

Tekst: Brigitte Bloem

‘Lesgeven vind ik heerlijk, maar ik wilde weer eens écht ergens mijn tanden inzetten’, zegt leraar Sylvia Dortmund. Daarom volgde Sylvia diverse opleidingen en draagt ze als onderwijsontwikkelaar bij aan een grootschalig veranderproces in haar school. Door alle nevenactiviteiten heeft ze zich ontwikkeld tot curriculumspecialist.

Landelijke kaders bieden nog geen kant-en-klaar curriculum. Scholen hebben ook keuzes te maken. Leraren zijn de experts en weten als geen ander wat past bij hun leerlingen. Om de ambities die scholen hebben ook waar te kunnen maken, is het nodig dat er leraren zijn die, net als Sylvia, met een helikopterblik naar het curriculum van hun school kunnen kijken. Dat zijn de curriculumspecialisten in de school. In een coronaproof virtueel rondetafelgesprek vroegen leerplanontwikkelaars Talita Groenendijk en Geesje van Slochteren van SLO Sylvia het spreekwoordelijke hemd van het lijf.

Sylvia, je bent leraar Duits en Engels op Plein Joure. Hoe is het zo gekomen dat je naast je reguliere taak van lesgeven ook andere taken bent gaan doen?

Na twintig jaar lesgeven had ik steeds vaker het gevoel dat ik alle situaties al eens had meegemaakt. Lesgeven vind ik heerlijk, maar ik wilde weer eens écht ergens mijn tanden inzetten. Als eerste stap ben ik toen de master Leren en innoveren gaan doen. Dat was zo boeiend en leuk, dat ik het gewoon jammer vond dat het afgelopen was.

Wat was het belangrijkste inzicht dat je tijdens je master opdeed?

Dankzij de opleiding werd ik me vooral bewust hoe het samenspel tussen team en directie verloopt en waarom innovatieprocessen te vaak verzanden en alles bij het oude blijft. Gedachtenpatronen en verwachtingen van team en directie lopen nogal eens uiteen. Ik kreeg in de opleiding handreikingen hoe je te werk kunt gaan om alle neuzen dezelfde kant op te krijgen. Ik heb dat toen opge-

pakt voor het thema differentiëren. Inmiddels zitten team en directie op mijn school daarover volledig op één lijn.

Mede vanwege je masterstudie Leren en innoveren ben je door de directie van je school gevraagd om als onderwijsontwikkelaar bij te dragen aan een grootschalig veranderproces. Je vervult een voortrekkersrol bij het samengaan van jullie school met een andere school in Joure. Wat is jouw rol hierbij?

Een christelijke school en een openbare school gaan de samenwerking aan. Allebei zijn het vrij traditionele scholen met klassikaal onderwijs, maar wel met twee verschillende culturen. Zo'n vier jaar geleden zijn we voor een eerste verkenning bij elkaar gaan zitten. Eerst snuffel je wat aan elkaar, maar al snel kwamen we tot de conclusie dat we allemaal gewoon leraren zijn, met dezelfde principes en dezelfde normen en waarden als het gaat over onderwijs en leerlingen.

We zijn een krimpregio. Beide scholen krijgen te maken met een afname van leerlingen. We willen alle leerlingen in Joure en omgeving toch een breed en gevarieerd onderwijsaanbod bieden. Met minder leerlingen per school kunnen we niet op dezelfde voet verder gaan. Inmiddels hebben we een gezamenlijke onderwijsvisie ontwikkeld en onderzocht wat we willen behouden en wat we willen vernieuwen. Voor nu betekent het dat we leerlingen, naast het reguliere aanbod, keuzemodules bieden, zoals Cambridge Engels, Spaans, maar ook bijvoorbeeld fotografie. Ook is er een module voor de meer excellente leerlingen. Deze is ontwikkeld door de Rijksuniversiteit Groningen.

Het klassikaal lesgeven, één docent op een klas per vak met een te klein aantal leerlingen zal, als de krimp doorzet, niet meer haalbaar zijn. Door vakken in de toekomst mogelijk te clusteren en het brede scala aan keuzemodules kunnen we met minder leerlingen toch dat gevarieerde onderwijs blijven geven. In de nabije toekomst willen we onze leerlingen steeds meer maatwerk bieden. In ons onderwijsaanbod komen onder meer 21e-eeuwse vaardigheden ruimschoots aan bod. Hiervoor maken we dankbaar gebruik van tools van SLO.

En waar bestaat jouw voortrekkersrol uit?

De directie vroeg mij en enkele collega's het voortouw te nemen bij de eerste gesprekken. Vanuit die rol ben ik toen doorgegroeid naar het voorzitterschap van de onderbouwwerkgroep die de samenwerking begeleidt en functioneerde ik als schakel tussen team en directie.

Je hebt er steeds meer taken bijgekregen. Zijn al die taken geformaliseerd? Hoe is dat bij jullie op school geregeld?

Voor mij is dat geformaliseerd. Ik heb uitbreiding gekregen om de taken naast het lesgeven te vervullen. Ik doe bijvoorbeeld ook alle lesbezoeken en de daaraan verbonden evaluatiegesprekken. Mijn collega's gebruiken mijn verslag en formulier tijdens het functioneringsgesprek met de directeur.

Inmiddels geef ik voor iets minder dan vijftig procent van mijn taken les. Ook andere collega's die taken uitvoeren naast het lesgeven hebben uitbreiding gekregen.

We hebben een directeur die goed kijkt naar de sterke kanten van medewerkers. Waar zijn ze, naast lesgeven, goed in, waar willen ze tijd in steken? Waar worden ze enthousiast van? Daarom zijn er op onze school meer collega's die een ontwikkelrol vervullen.

Een nadeel van geformaliseerde taken en werkzaamheden kan zijn dat je een positie krijgt, waarbij de afstand tot het team groter wordt. Hoe is dat bij jou?

Ik merk het in kleine dingen, ik krijg niet alles meer mee wat er onder collega's leeft. Dat geeft niet, ik hoef niet alles te weten. Omdat ik hier al zo lang werk heb ik een goede band met mijn collega's. Ze zullen mij nooit zien als obstakel tussen het team en de directie. Dus als er iets is, dan komen ze wel naar me toe.

Ga je, omdat je je met het schoolbrede curriculum bezighoudt, in gesprek met collega's over andere vakken dan die van jezelf?

Nou dat doe ik eigenlijk niet, ik hang er een beetje boven. We hebben gesprekken over de samenwerking tussen de twee scholen en de twee lerarenteams. Ik spreek dus »

niet met mijn collega's van andere vakgebieden over de inhoud van hun vakken, maar bekijk het grotere geheel en zorg dat zij tijd en ruimte krijgen het gesprek over hun vakgebied en de inhoud van hun lessen te voeren.

Die helikopterblik past bij een curriculum-specialist. Wat vind je van een oproep aan leraren om zich te ontwikkelen tot curriculumspecialist? Is dat haalbaar, denk je?

Ik denk dat het waardevol zou zijn als meer leraren zich ontwikkelen tot curriculumspecialist. Je bent dan echt bezig met onderwijsontwikkeling en waar je als school met het onderwijs naartoe wilt. Mij doet het goed om buiten de deur van mijn eigen lokaal en buiten de gebaande paden te kijken. Als je je met je team écht gaat beraden over het onderwijs en wat je ermee wilt bereiken bij je leerlingen, brengt dat veel enthousiasme teweeg, merk ik. Curriculumexpertise bouw je deels in de praktijk op, maar ik denk dat het goed is om de handreikingen die SLO biedt (zie kader, red.) te benutten. Collega's in het land adviseer ik ook goed te onderzoeken of er een opleiding of cursus is die je verder kan helpen. Bovendien zijn er verschillende netwerken waar je ervaringen kunt delen en van elkaar kunt leren.

Mooi dat jullie SLO-tools gebruiken! Maken jullie vaker gebruik van instrumenten en informatie van SLO?

Sinds ik in het ontwikkelteam Engels/moderne vreemde talen van Curriculum.nu heb gezeten, ben ik bekend met veel van de werkzaamheden van SLO. Het is makkelijk contact leggen en ik weet de weg naar allerlei instrumenten. Ook mijn collega's op school maken daar dankbaar gebruik van. Maar SLO zou wel wat meer bekendheid mogen krijgen bij de onderwijsprofessionals in het land.

En straks bij de implementatie van het vernieuwde curriculum, sta jij dan ook weer vooraan?

Ik ben heel benieuwd wat er straks uitkomt en hoe we dat op school gaan implementeren. Ik ben zeker iemand die daar weer een actieve en stimulerende rol in wil spelen. En dan heb ik het voordeel dat ons team al enigszins op de hoogte is, omdat ik ze steeds mee heb genomen in mijn ervaringen in het ontwikkelteam.

Knap dat je het allemaal redt, ondanks de hoge werkdruk in het onderwijs.

Als je dingen doet die je leuk en belangrijk vindt, dan doe je ze gewoon. Ik ben heel blij met de afwisseling in mijn werk. Ik zou ook het lesgeven niet willen missen. Het contact met leerlingen is belangrijk voor me. Bovendien kan ik in de praktijk dingen uitproberen die we bedacht en ontwikkeld hebben. /

Ben of word jij ook curriculumspecialist?

Misschien denk je bij het lezen van dit artikel wel: 'Eigenlijk ben ik inmiddels ook curriculumspecialist', of misschien heb je ambities in die richting. In elke school zijn wel curriculumspecialisten; leraren die het geheel overzien en bijdragen aan de ontwikkeling van het onderwijs buiten hun eigen vak. Dat kan in veel verschillende vormen, formeel en informeel, afhankelijk van de context van de school en ambitie van de leraar.

Wil je meer lezen over carrièreperspectieven voor leraren, kijk dan op: www.beroepsbeeldvoordeleraar.nl

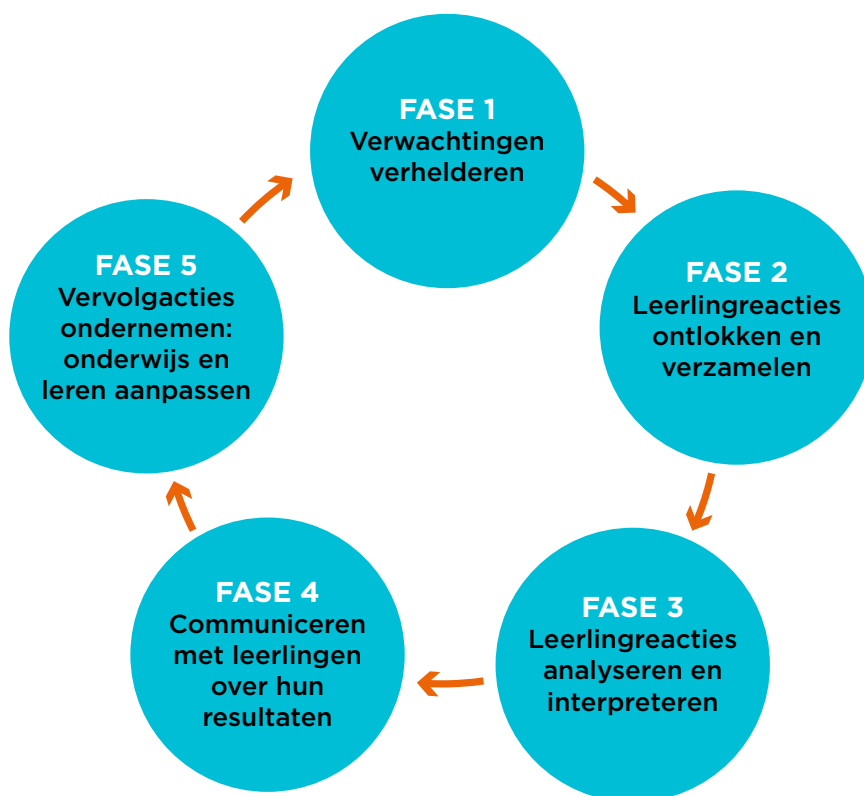
Expertise die nodig is voor curriculumontwikkeling op schoolniveau ontwikkel je vaak in de loop van je carrière als leraar. Er is in Nederland geen formele opleiding tot curriculumspecialist. Wel zijn er masteropleidingen, zoals bijvoorbeeld de master Leren en innoveren, waar je onderzoek leert doen en leiderschap leert nemen in vernieuwingen. Dergelijke competenties kunnen je als curriculumspecialist helpen. SLO biedt ondersteuning aan leraren en opleiders gericht op het versterken van curriculumexpertise op scholen.

Wil je meer weten over curriculumontwikkeling op school? Neem dan contact op met Geesje van Slochteren en Talita Groenendijk g.vanslochteren@slo.nl, t.groenendijk@slo.nl

En kijk voor onze tools op: www.slo.nl/thema/meer/curriculumontwikkeling

Vul je gereedschapskist formatief evalueren aan

Maak gebruik van de nieuwe tools op onze website. Bijvoorbeeld een videoaanpak waarbij je met collega's een neus voor kwaliteit ontwikkelt.

Maak als leraar een opname van je les, knip er vijf minuten uit en ga daarover met collega's in gesprek.

Ontwerp je eigen FE cyclus

Tot slot de werkvorm die je helpt bij het ontwerpen van je eigen leerlingcyclus FE. Je gaat daarmee expliciet en samen benoemen wat jullie van leerlingen willen zien aan gedrag in de klas. Vervolgens kun je hier gericht aan werken als docent en schoolleider, interventies uitdenken en bespreken met de leerlingen. Daarbij maak je gebruik van de FE-cyclus.

Werkvorm

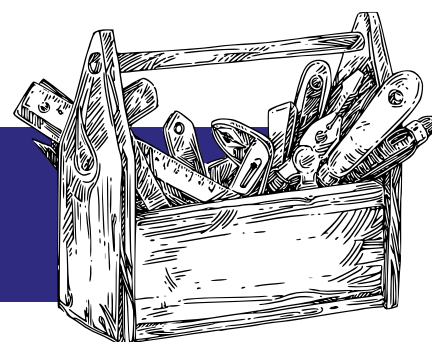
Download de werkvorm waarmee je ontdekt welke misconcepties jullie als team hebben over formatief evalueren en hoe die het implementeren ervan op je school in de weg kunnen staan.

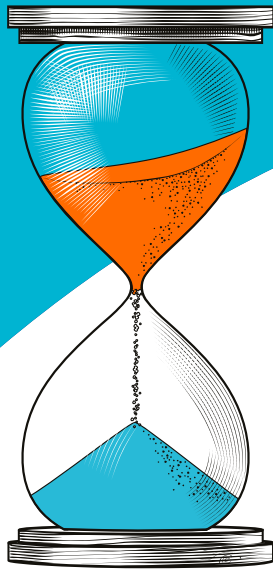
Een paar veel voorkomende misconcepties:

- Formatief evalueren betekent cijferloos lesgeven
- Formatief evalueren is hetzelfde als 'goed lesgeven'
- Formatief evalueren vereist het inzetten van een ELO of digitaal volgsysteem
- Formatief evalueren is hetzelfde als feedback geven. Hoe meer feedback, hoe beter
- Formatief evalueren werkt niet, want leerlingen werken alleen voor een cijfer. /

Ga naar de website www.formatiefevalueren.slo.nl en vul je gereedschapskist aan.

/ Meewerken aan curriculumherziening, waarom eigenlijk?

Leerlingen met goed onderwijs blijven voorbereiden op hun toekomst. Dat is waar leraren, lerarenopleiders/ vakdidactici, (curriculum)experts van SLO en scholen samen aan verder gaan werken met de herziening van het landelijk curriculum. We vroegen aan een aantal SLO'ers waarom zij het belangrijk vinden om mee te werken aan de landelijke curriculumherziening.

Suzanne Sjoers

Leerplanontwikkelaar rekenen-wiskunde

Waarom ik meewerk aan de curriculumherziening? Mijn motivatie komt vooral vanuit mijn eigen ervaringen voor de klas. Ik denk dan aan een oud-leerling die tijdens de wiskundeles aan mij vroeg: "Mag ik bij wiskunde ook de economie-procenten gebruiken, want die procenten vind ik veel makkelijker." Deze leerling bewijst dat we de interne samenhang tussen onderwerpen binnen een vak en de samenhang tussen leergebieden veel explicieter moeten maken. Ook denk ik aan de groep leerlingen in het primair onderwijs voor wie het huidige rekencurriculum structureel onvoldoende uitdaging biedt. Alle leerlingen, en deze groep leerlingen in het bijzonder, gun ik een uitdagend curriculum, zodat er voor elke leerling elke rekenles iets te leren is. Het curriculum heeft daarnaast regelmatig een actualisatie nodig, om aan te blijven sluiten bij vervolgopleidingen en de maatschappij die ook voortdurend en volop in ontwikkeling zijn.

Het werken aan een curriculumherziening met leraren, lerarenopleiders en wetenschappers in een context waar de meningen over goed rekenonderwijs erg uiteenlopen, maakt het voor mijzelf ook uitdagend. De zoektocht naar overeenkomsten in plaats van naar verschillen leidt tot mooie gesprekken en vernieuwende inzichten. Deze curriculumherziening is voor mijzelf dus ook heel leerzaam!

Marjon Tammenga

Leerplanontwikkelaar moderne
vreemde talen

Op de middelbare school kon ik eigenlijk alles wel. Wat ik zou gaan studeren, daar had ik nooit serieus over nagedacht. Ik was bezweken voor de campagne 'Kies exact'. Oftewel: een exact pakket, maar met Duits, want de boeken die ik las waren fantastisch. Ik studeerde een blauwe maandag in een labjas, verdiepte me in analytische chemie, maar mijn hart deed zeer. Slapeloze nachten, veel gepieker, een sprong in het diepe: ik schreef me in voor Duits. Echt een sprong, want ik wist echt niet waar ik aan begon. Heerlijk schaven aan de uitspraak van de Zisch-Laut, veel lezen en literaire werken analyseren. Maar het meest fascinerende was dat wat ik helemaal niet had aan zien komen: kennis over hoe het Duits in elkaar zit. En dan niet die voorzetselrijtjes, maar hoe zinnen en zinsonderdelen opgebouwd zijn en vooral waarom. En hoe het in het Nederlands soms anders is. Superspannend! En dit inzicht hielp me ook bij het leren van die vreemde taal, Duits, die steeds minder 'vreemd' werd. Mijn fascinatie voor taal en talen leren wil ik delen. En dat leerlingen zien dat ze hun kennis over taal slim kunnen inzetten, zowel bij het leren van een vreemde taal, maar ook in de communicatie met de ander. In de bouwstenen die voor het leergebied Moderne vreemde talen zijn ontwikkeld heeft Taalbewustzijn een plek gekregen. In het vervolgtraject worden ze omgezet naar concrete kerndoelen en eindtermen. Als curriculumexpert ga ik samen met leraren en vakdidactici in het kerndoelenteam daarmee aan de slag!

Jeroen Sijbers

Leerplanontwikkelaar natuur
& techniek

"Pas nu ik terugkijk op het proces, begrijp ik waarom het werken aan een gemeenschappelijke visie zo belangrijk was," dat was een reactie van één van de teamleden aan het einde van het traject Curriculum. nu. Ik dacht op dat moment meteen terug aan mijn eigen start bij SLO en hoe ik zelf onderschat heb wat het betekent om tot een lijst met concretere kerndoelen te komen. Juist bij het begin van die gezamenlijke afwegingen was het nodig om steeds weer terug te grijpen op die gemeenschappelijke visie.

Ik heb als begeleider van het ontwikkelteam ervaren wat het denken over het curriculum doet met mensen. Filosoferen, ordenen, formuleren, reflecteren, divergeren en kritische feedback ontvangen: de ruimte die de teamleden kregen om over het landelijke curriculum te denken en te spreken bleek ontzettend waardevol voor hun eigen onderwijs. Eigenlijk gun ik iedere docent deze ruimte. Nog regelmatig refereer ik in mijn eigen werk ook aan die gevoerde gesprekken.

Mijn motivatie om mee te doen aan de herziening is dan ook niet het opleveren van een nieuw curriculum of het veranderen van het onderwijs. Het gaat mij om de energie die ontstaat zodra je met mensen het gesprek voert over dat curriculum. En om dan toch maar met een belangrijke les uit het Mens & Natuur-curriculum af te sluiten: energie gaat nooit verloren.

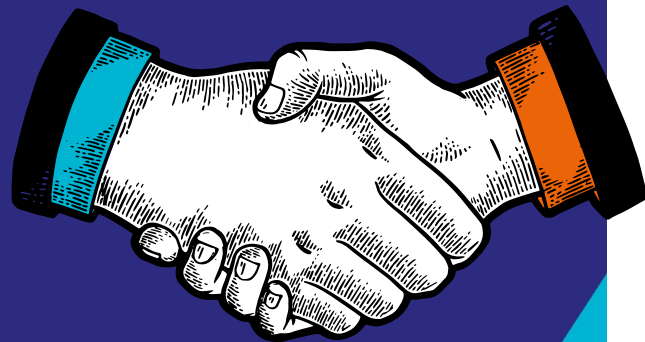

Joanneke Prenger

Leerplanontwikkelaar Nederlands

Als je het Nederlands onvoldoende beheerst, dan hindert je dat bij het leren op school en bij het goed participeren in de maatschappij. Je zou dus willen dat elk kind in Nederland de kans krijgt taalvaardig de school te verlaten om deel te kunnen nemen aan de maatschappij. Hoe krijgen we dat voor elkaar in het onderwijs? Welke kennis en vaardigheden hebben leerlingen dan nodig? Hoe krijgen alle leerlingen daarin gelijke kansen? Dat is al jaren mijn persoonlijke drijfveer in mijn werk: ik ben er van overtuigd dat we kinderen met goed taal- en leesonderwijs een sterke taalbasis kunnen meegeven van waaruit zij zich een leven lang talig kunnen blijven ontwikkelen.

Er zijn gelukkig al heel wat scholen die dat lukt: leerlingen zo'n taalbasis meegeven, hen goed te leren lezen, schrijven, spreken en luisteren. Toch daalt de leesvaardigheid en het leesplezier en zijn studenten in het vervolgonderwijs niet goed in staat een heldere tekst te schrijven. Dat roept de vraag op of we onze aandacht wel op de juiste dingen aan het richten zijn. Wat is nou eigenlijk de kern van ons taalonderwijs? Goed leren lezen en schrijven toch? Ik ben daarom blij dat ik betrokken ben bij de curriculumherziening voor het leergebied Nederlands. Zodat we met z'n allen nog eens goed kunnen nadenken over hoe we die kern nu helder kunnen verwoorden in landelijke doelen, die richting geven en houvast bieden bij het vormgeven van rijk taalonderwijs en daarmee kansen voor ieder kind.

Netwerken: leren van elkaar en samen verder komen

SLO speelt voortdurend in op curriculumvragen die zich aandienen vanuit scholen, overheid of samenleving. We kunnen als landelijke organisatie niet in alle scholen tegelijk aanwezig zijn. Daarom ondersteunen we het onderwijs ook door leraren en schoolleiders bij elkaar te brengen om ervaringen uit te wisselen.

Via netwerken kunnen deelnemers gebruik maken van de expertise van collega's uit het hele land. Zo leren we van elkaar en komen we samen verder. Wij ondersteunen meerdere netwerken waarin vragen vanuit de onderwijspraktijk besproken worden en materialen en expertise gedeeld, zoals bijvoorbeeld:

- Landelijk Netwerk Taal in het basisonderwijs
- Platform Taalgericht Vakonderwijs
- Leernetwerk Formatief evalueren
- Netwerk Speciaal Onderwijs
- Opleidersnetwerk Jonge kind
- Netwerk begaafdheidscoördinatoren en talentcoaches
- Profielenberaad

GEÏNTERESSEERD IN
EEN VAN DE NETWERKEN?
GA NAAR WWW.SLO.NL

slo / een doordacht curriculum
dat doen we *samen*